

ЗУСТРІЧ НА ПОЧАТКУ ШЛЯХУ: ПРО ЗВ'ЯЗКИ М.І. ВАВИЛОВА ТА С.Ф. ТРЕТЬЯКОВА

Н.М. Опара

*кандидат сільськогосподарських наук,
Полтавська державна аграрна академія
(м. Полтава)*

С.Ф. Третьяков є видатним агрономом...,
з повним правом може вважатися
основоположником нашого
сільськогосподарського дослідницького
діла. Особливістю цієї його роботи є
поглиблений підхід, вміння пов'язувати
запити господарства з науковою роботою.

Академік М.І. Вавилов, 1933 р.

Кращий студент Д.М. Прянішківа Микола Вавилов для проходження практики з агрономії був направлений до Полтави.

Перше офіційне свідчення про його перебування в Полтаві знаходимо в «Трудах Полтавской сельскохозяйственной опытной станции» за 1911 рік: «Крім ... постійного персоналу, на станції в 1910 році до осені працювали як практиканти ... студенти Московського сільськогосподарського інституту М.І. Вавилов та О.Н. Соколовський» [1, с. 11].

Із матеріалів, виявлених у ЦДІА Москви В.М. Самородовим, а саме особової справи студента Московського сільськогосподарського інституту М.І. Вавилова, можливо вказати термін його перебування в Полтаві. Адже тут зберігається його заява до дирекції інституту від 13 березня 1910 року з проханням надати відпустку «до осені (15 вересня) для практики на Полтавському дослідному полі». На документі про звільнення, який Микола Іванович одержав в інституті, волосним писарем Полтави зроблено запис про те, що студент «з'явлений у Полтавській волосній управі та в книгу під №36 записаний 1910 року, березня 17 дня»[5]. Будь-яких інших позначок про те, що М.І. Вавилов під час цієї так званої «відпустки» відвідав інші міста країни, немає. Отже, практикант знаходився і працював у Полтаві з 30-го (за новим стилем) березня до 20-х чисел вересня 1910 року. Через багато років Микола Іванович з теплотою згадував цей період свого життя, зазначаючи, що назавжди запам'ятав «Старий хутір, зарості терену, стару лабораторію, дослідницький ентузіазм, бадьорість, якою віяло з Дослідного поля..., часті екскурсії, розмови... [6, с. 98].

В 1910 році С.Ф. Третьяков запросив чергову групу студентів Московського сільськогосподарського інституту для проходження практики. До складу її входили М.І. Вавилов (згодом видатний радянський вчений, академік, перший президент ВАСГНІЛ, біолог широкого профілю світового значення та визнання), О.Н. Соколовський (згодом академік, перший президент НААН, відомий вчений-грунтознавець). Усі вони все життя вважали себе учнями С.Ф. Третьякова.

Практикант працював у полі по 14-15 годин на добу. Співробітники станції згадували, що М.І. Вавилов уставав вранці раніше всіх, ще до приходу директора встигав на виділеному для нього велосипеді об'їхати станційні поля, побачити де, що і як робиться. Старша дочка тодішнього директора дослідної станції С.Ф. Третьякова – Лідія Сергіївна Третьякова (1903-1972) – писала: «Микола Іванович працював на Полтавській сільськогосподарській дослідній станції літнім практикантом, будучи студентом Петровсько-Розумовської академії, два літа. Тоді, зовсім юним студентом, він вражав оточуючих своїми глибокими всебічними знаннями ... Батько вельми цінував Миколу Івановича і відзначав його як найталановитішу, обдаровану, живу, культурну, ерудовану людину. Ще тоді батько віщував йому велике майбутнє. У нашій сім'ї всі його любили як рідного і пишалися його успіхами... Пам'ятаю Миколу Івановича тоді зовсім юного, засмаглого, веселого, такого простого у спілкуванні з усіма людьми. Любов до людини, бажання допомогти їй у роботі, у справі характерна риса Миколи Івановича. Цілковита відсутність будь якого зазнайства».

Йому доручили відповідальну справу – представляти експонати Полтавської дослідної станції на Південно-російській обласній промисловій та кустарній виставці, що проходила в Катеринославі з 1 липня по 25 вересня 1910 року.

Це було вкрай корисне відрядження: воно не тільки підвищило рівень знань М.І. Вавилова, а й сприяло виявленню його навичок, закріпило уміння самостійно працювати. До цього він ніколи не виступав у такій відповідальній ролі, адже на виставці діяло 14 відділів (від сільського господарства – до медицини), де були представлені 7 губерній з десятима підвідділами сільського господарства. Не дивно, що молодий практикант дуже пишався тією довірою, яку йому виявило керівництво станції.

Саме на дослідній станції в Полтаві допитливий молодий агроном вирішив після закінчення інституту зосередити свою увагу на вивченні імунітету рослин. У зв'язку з цим зазначимо, що, дійсно, закінчивши інститут влітку 1912 року, М.І. Вавилов знову приїздив до Полтави для вивчення стійкості деяких чистолінійних сортів пшениці до бурої іржі та борошнистої роси, зібрав великий гербарій злаків, уражених цими хворобами і прийшов до висновку, що «імунітет виявляється ... вельми стійким і постійним навіть за різкої зміни умов середовища». Це був важливий науковий висновок, що ліг в основу фундаментальної праці з імунітету рослин. Підтвердженням того, що саме практика в Полтаві сприяла його захопленню дослідженнями стійкості культурних рослин до хвороб і шкідників, є кілька аргументів.

У своєму вітанні М.І. Вавилов (1924р.) згадував: «15 лет тому назад я ошел счастъе получить согласие от С.Ф. Третьякова на заявление меня практикантом Полтавского Опытного Поля.

Как сейчас помню старый хутор, заросли терновника, старую лабораторию с Федором Ивановичем Ждановым, милых Сергея Федоровича Третьякова и Надежду Михайловну. Помню опытно-польский энтузиазм, бодрость, которой веяло с Опытного Поля...

Лично для меня Опытное Поле, весь его коллектив дал импульс для всей дальнейшей работы, дал веру в агрономическую работу. Самые лучшие воспоминания связаны с Полтавским Полем...

Пусть солнце Украины бесконечно светит над Полтавским Опытным Полем, ныне Станцией, как оно светило 40 лет. Пусть длинная вереница деятелей, подобных Черепяхину, Дьякову, Соколовскому, Третьякову, Курдюмову, Сазанову высоко держит знамя агрономической науки.

Впереди ещё много нерешенных проблем. Пусть по-прежнему Полтава будет маяком опытного дела в нашем Союзе».

Символічно, що не лише М.І. Вавилов через усе життя проніс повагу до С.Ф. Третьякова, а й те, що і Сергій Федорович зміг розпізнати у М.І. Вавилові майбутнього талановитого науковця.

Варто зазначити, що однією з характерних рис М.І. Вавилова – як людини і вченого – було глибоке і широке шанування своїх учителів, усіх, у кого йому довелося вчитися, з ким він працював і спілкувався. Він вважав себе морально зобов'язаним відгукнутися на чиєсь прохання або комусь допомогти, особливо, коли відчував себе спроможним зробити це. Яскравим свідченням чуйності вченого стала його участь у долі сім'ї колишнього директора Полтавської сільськогосподарської дослідної станції, вже згадуваного нами С.Ф. Третьякова.

Під керівництвом академіка М.І. Вавилова у Всесоюзному НДІ рослинництва (ВІР) Лідія Сергіївна (дочка С.Ф. Третьякова) працювала сім років. Спершу вона обіймала посаду молодшого наукового співробітника, а згодом (7.07.1936), після затвердження Кваліфікаційною комісією ВАСГНІЛ її у вченому званні старшого наукового співробітника, Л.С. Третьякова стала завідувати контрольно-насінневою лабораторією відділу насіннєзнавства і сортовипробування ВІР. У той час з ініціативи М.І. Вавилова тут працювали Всесоюзні курси спеціалістів контрольно-насінневої справи, серед викладачів яких була і дочка С.Ф. Третьякова.

Під час її роботи директор ВІР – академік М.І. Вавилов, як ми відмічали раніше, завжди вважав себе учнем С.Ф. Третьякова, проявив піклування про матеріальний стан її матері Надії Михайлівни Третьякової.

У цьому документі, який зберігається в Ленінградському державному архіві науково-технічної інформації, говориться: «С.Ф. Третьяков є видатним агрономом. Він перебував на посаді директора Полтавської сільськогосподарської дослідної станції з 1899 по 1918 р., тобто до кінця свого життя.

Полтавська дослідна станція була першою дослідною установою в нашій країні, з неї починається розвиток дослідної справи. Вдалий вибір директорів цієї станції (Соколовський, Дьяков, Третьяков) обумовив виняткове значення цієї дослідної установи. Через її школу пройшло багато наших визначних наукових працівників. Наслідки роботи за 40 років Полтавської сільськогосподарської дослідної станції досі є основою для усієї Чорноземної смуги. Агротехнічні норми досі ґрунтуються на досягненнях Полтавської

станції. Результати досліджень з окремих культур Полтавської дослідної станції увійшли до підручників.

Особливий розквіт Полтавської станції припадає на час, коли очолював її С.Ф. Третяков, коли він розгорнув цю станцію у велику дослідну установу з великою хімічною лабораторією, з відділенням захисту рослин.

Перу С.Ф. Третякову належить ряд визначних робіт. Так, ним опрацьовані дані Полтавської станції з кормових культур. Ним укладено монографії з хлібних злаків, картоплі та інших важливих культур Чорноземної смуги.

С.Ф. Третяков з повним правом може вважатися основоположником нашого сільськогосподарського дослідницького діла. Особливістю усієї його роботи є поглиблений підхід, вміння пов'язувати запити господарства з науковою роботою. Ось чому досі праці Полтавської станції є винятково важливими і широко використовуються радянською агрономією.

Виходячи з цього, ми дозволяємо собі клопотати про призначення персональної пенсії удові покійного С.Ф. Третякова.

До числа учнів покійного С.Ф. Третякова належить президент Української Академії наук академік О.Н. Соколовський, а також той, що підписався, котрі у 1910 році були практикантами Полтавської дослідної станції.

Президент Академії с. г. наук
ім. Леніна академік М. Вавилов».

Наведений документ – найкращий доказ поваги до С.Ф. Третякова, його ролі в історії розвитку дослідної справи. Крім цього, він свідчення високих моральних чеснот М.І. Вавилова, його шанобливого ставлення до своїх учителів і наставників.

Восени 1933 року М.І.Вавилов дізнався про матеріальні труднощі родини С.Ф. Третякова, який помер ще в 1918 році. Він одразу ж вжив заходів, щоб допомогти нужденній родині, порушивши клопотання перед Комісією з надання персональних пенсій при Раді Народних Комісарів СРСР про призначення підвищеної пенсії вдові покійного директора станції. У своєму листі до зазначеної комісії Микола Іванович знову подає розгорнуту характеристику діяльності Полтавської сільськогосподарської станції, відзначив заслуги її працівників, зокрема С.Ф. Третякова, перед вітчизняною аграрною наукою. Себе він відносив до учнів С.Ф. Третякова, вихованців дослідної станції, вважав Сергія Федоровича «зразковим директором зразкової станції», чия школа жива, хоч й творець і пішов з життя.

Це ще одне з переконливих свідчень на користь непересічної ролі Полтавської сільськогосподарської дослідної станції і її співробітників у формуванні М.І. Вавилова як агронома-дослідника.

Про авторитет С.Ф. Третякова як видатного вченого-аграрія говорить те, що чимало науковців надсилали йому свої наукові праці. Передусім це стосується таких видатних постатей як: П.В. Будрін, В.В. Докучаєв, М.І. Вавилов, Д.М. Прянишников, О.Ф. Фортунатов, І.В. Якушкін.

Список використаної літератури

1. Волосков В.Ф. Полтава: 100 памятных мест: Путеводитель. – Х.: Простор, 1987-185 с.
2. Академік М.І. Вавилов і Полтавщина: факти, документи, бібліографія /Уклад: Самородов В.М., Халимон О.В.; наук. ред. В.А. Вергунов. – Полтава: Верстка, 2005. – 180 с. – (кн.1).
3. Апостол раціонального рільництва С.Ф. Третьяков / Уклад: Вергунов В.А., Самородов В.М., Опара Н.М.; наук ред. В.А. Вергунов. – Полтава: РВВ ПДАА, 2011. – 200 с. – (кн.10).
4. Самородов В.М. Академік М.І. Вавилов і Полтавщина: творчі зв'язки, внесок у розвиток біології та сільського господарства / В.М. Самородов // Вісник полтавської державної аграрної академії. – 2003. - №5. – С. 35-42.
5. Вклад академика Н.И. Вавилова в развитие научных исследований на Украине / Бердышев Г.Ф., Голде Д.М., Самородов В.Н., Помогаев В.М. // Вести с.-х. наук. – 1983. - №1. – С. 122-125. – Библиар: 16 назв.
6. Краткая историческая справка о Полтавской с.-х. опытной станции 1884-1923 / В. Сазанов, А. Знаменский, А.Бондаренко, П. Пащенко, М. Пейхвассер. – Полтава, 1923. – С. 1-31. – (Труди Полтавской сельскохозяйственной опытной станции; №37).